

מותג עולמי: מדיניות התיווך הקטארית

נמשכת כבר עשורים

written by אלי קלוטשטיין | 21.04.2025

"אני מכיר אותם היטב, והם עושים כל מה שביכולתם. מצב קשה מאוד, והם בהחלט רק מנסים לעזור", במילים אלה תיאר נשיא ארה"ב דונלד טראמפ בדרכו האופיינית את מאמצי התיווך שמנהלת קטאר בין ישראל לחמאס. כבר חודשים ארוכים מנסה האמירות הקטנה להעביר מסרים בין הצדדים בתקווה להגיע לפתרון למצב ברצועת עזה, שיכלול בין היתר שחרור שבויים ואת הפסקת הלחימה.

לאוזניים ישראליות המסר הזה נשמע מוזר. האם זו אותה קטאר שכיכבה בכל כותרות החדשות על רקע פרשת שחיתות לכאורה, בשל ניסיונותיה להשפיע על מובילי דעת קהל ומעצבי מדיניות בישראל? הרי בניגוד לעבר, בימי מזוודות הדולרים שהועברו לעזה, כאשר אז נתפסה המדינה הזאת בעיני רבים כגורם חיובי ומשרה שקט ברצועה ¹ באחרונה נראה שהקונצנזוס הישראלי הוא שמדובר ב"סוכן זר", צד שהוא אויב לנו ותומך בחמאס ובאסלאם קיצוני.

אז האם יכול להיות שארה"ב ונשיאה כה תמימים? מה הם רואים שאנחנו מפספסים? האם בעיניהם קטאר ² זו שמשקיעה מיליארדים במדינות המערב וארה"ב בפרט, בניסיון לבסס לעצמה תדמית של "דובי חמודי" שוחר טוב ³ רק מנסה לעזור לנו, לאמריקנים ולחמאס מאהבת ציון או פלסטיין?

התשובה, כמו פעמים רבות, היא גם וגם. קטאר בוודאי מקדמת אינטרסים עצמאיים שלה במשא ומתן, אך לטענתה היא עוסקת בתיווך כי זה אחד היעדים שהיא שמה לה להוביל בעולם: לפשר בין מדינות ולתווך בין צדדים שלא תמיד מדברים ביניהם ללא סיוע.

האמירות הקטנה עוסקת במאמצי תיווך וגישור במקומות שונים בעולם, לא רק בביצה הישראלית והפלסטינית הקטנה. היא מתגאה בעמדתה כמתווכת, מנסה למנף אותה לטובת קידום הדימוי שלה, ומשקיעה בכך משאבים ניכרים. רבים הם העימותים שהיא נכנסה בהם לעובי הקורה, והרשימה שלהלן היא חלקית.

קטאר ניהלה את המגעים העקיפים בין ישראל לחמאס כבר מהימים הראשונים של מלחמת חרבות ברזל. עד כה היא לקחה חלק במשא ומתן במלחמה דרך קבע, למעט הפסקה קצרה בנובמבר, כאשר הודיעה לשני הצדדים ⁴ אולי כחלק מטקטיקת התיווך שלה ⁵ כי לא תחזור לשולחן הדיונים עד שיישאו וייתנו בתום לב. כמעט כל המגעים על שחרור אפשרי של חטופים והפסקות אש נעשו בחסות הקטארים והמצרים, והם הערוץ המועדף על שני הצדדים כעת.

אך לא מדובר בערוץ חדש: דיווחים קודמים על התיווך שלה בין ישראל לחמאס והרשות

הפלסטינית חוזרים אחורה עוד לתחילת שנות האלפיים, אחרי ששר החוץ דאז, שמעון פרס, נפגש ב-2002 עם מקבילו הקטארי. למרבה האירוניה, באותה תקופה נטען דווקא כי חמאס אינה סומכת על קטאר ואינה מחשיבה אותה מתווכת הוגנת, שכן זו סילקה משטחה את ח'אלד משעל, מנהיג התנועה. באותן שנים, אגב, עסקה דוחה גם בתיווך בין ישראל לחיזבאללה בעקבות פרוץ מלחמת לבנון השנייה ב-2006.

מלבד אצלנו, הקטארים עסוקים מאוד באחרונה בסדרת מגעים ברחבי העולם: כך למשל, באמצע מרץ הצליחו לתווך בין ארגון טאליבן ובין ארה"ב במגעים על שחרורו של ג'ורג' גלזמן, אזרח אמריקני שהוחזק באפגניסטן במשך למעלה משנתיים וחצי. מעניין שבמקרה זה, אגב, לא שוחרר איש בתמורה לגלזמן, והחזרתו לארה"ב הוצגה על ידי שני הצדדים כ"מחווה של רצון טוב".

סכסוך מדמם אחר שהעסיק בזמן האחרון את הקטארים הוא העימות בקונגו בין הממשלה המקומית ובין ארגון המורדים M23, הנתמך בידי רואנדה. בינואר חלה הסלמה בסכסוך אחרי שהמורדים הצליחו לכבוש שתי ערים מרכזיות, וקטאר הציעה את עצמה כמתווכת בין הצדדים, בניסיון להשיג הפסקת אש לכל הפחות, ואולי אפילו שלום. מאמציהם של הקטארים נשאו פרי, כך נראה: המגעים בין הצדדים התקדמו, ודווח כי באמצע אפריל הסכימו הקונגולזים והמורדים להיפגש לשיח ישיר.

בפברואר ביקר אמיר קטאר באיראן ונפגש עם הנשיא מחמוד פזשכיאן ועם המנהיג העליון עלי ח'מינאי, והשניים דנו בצורך ב"תיאום מוגבר" על רקע המתרחש האזורי. לפי דיווחי התקשורת האיראנית, קטאר הציעה את עצמה כמתווכת מול ממשל טראמפ, בניסיון למנוע את התפרצותה של מלחמה מול האמריקנים. בעבר כבר הצליחה דוחה להעביר מסרים בין ארה"ב לטהרן, וכך למשל באוגוסט שעבר סייעה לגבש עסקה לחילופי עצירים.

מלחמה בולטת אחרת שבה שיחקה קטאר תפקיד בניסיון לפשר בין הצדדים היא זו שבין רוסיה לאוקראינה, כאשר ביקשה להתניע שיחות שבהן יסכימו שתי המדינות לא לתקוף תשתיות אנרגיה. היא גם סייעה במגעים מול רוסיה בדצמבר 2023 להשבתם של שישה ילדים אוקראינים שנלקחו לשטח הפדרציה הרוסית בידי חיילים של הקרמלין.

מעורבות אחרת שראויה לציון היא חלקה של דוחה במשא ומתן להפסקות אש בסכסוך ארוך השנים בסודן, ובדארפור בפרט. היא הצליחה לגשר בין הצדדים הניצים שם ולהגיע לשני הסכמי שלום, בפעם הראשונה ב-2011 ובפעם השנייה ב-2020, וגם עם פרוץ מלחמת האזרחים במדינה לפני כשנתיים היא הביעה את תמיכתה בקידום מגעים להפסקת אש.

סעיף מפורש בחוקה

נראה שמדינות המפרץ הפרסי, כולל ערב הסעודית (אירוח השיחות להפסקת אש באוקראינה)

ועומאן (מגעים מול איראן), מופיעות בכל מקום שיש בו צורך במתווך. אלא שהמקרה הקטארי יוצא דופן אפילו במונחים מפרציים, הן בהיקף המעורבות של דוחא במאמצי תיווך, הן בפיזור הגיאוגרפי הנרחב שלהם.

מה מניע את הקטארים לעסוק בכך במרץ כה רב, וכיצד הם מצליחים לרכוש את אמונם של צדדים כה רבים כדי להפוך לגורם שניתן לסמוך עליו במשא ומתן עדין, לעיתים מול אויב מר?

מי שיעמיק וינסה לאתר את שורשי הרצון הקטארי לתווך בין מדינות, יופתע אולי לגלות כי זהו עיקרון המעוגן בחוקה של האמירות המפרצית. לפי אתר משרד החוץ בדוחא, סעיף 7 בחוקה הקטארי "קובע כי תיווך הוא אחת העדיפויות העליונות של מדיניות החוץ" במדינה, "בהתבסס על עקרונות של קידום פתרונות של שלום לסכסוכים בינלאומיים". הביטוי בפועל של עיקרון זה במדיניות החוץ של קטאר הוא הסתמכותה על שלושה בסיסים מרכזיים ² עידוד של שיתוף פעולה בינלאומי, קידום זכויות אדם ותיווך.

מסורת התיווך הקטארי, ויכולתה להשיג פתרון מוסכם בכמה סכסוכים מוכרים, תייגו אותה כמותג מצליח בעולם המשא ומתן הבינלאומי. "במשך למעלה משני עשורים", הדגיש בכיר קטארי באוזני התקשורת הזרה, "שימשנו מתווכים בסכסוכים בינלאומיים. בזמן הזה זכינו באמונם של בני בריתנו כמתווכים נייטרליים, המאפשרים שיח, מפגים מתחים, ומקדמים פתרונות של שלום. אנו מאמינים מאוד שתיווך הוא הדרך היחידה לבנות אמון בני שני צדדים לסכסוך. אלימות לעולם איננה התשובה הנכונה".

מדיניות התיווך של האמירות נמשכה במשך עשורים רבים, ואפילו שרדה את התקופה של החרם הערבי עליה, שנמשך שלוש שנים וחצי. באותה תקופה קטאר מצאה את עצמה, בניגוד להרגלה, דווקא בצד שזקוק לתיווך. אך בה בעת היא הצליחה לשמר עדיין את תפקידה כמגשרת בסכסוכים, כאשר העבירה מסרים בהצלחה בין ארה"ב לטאליבן או סייעה לשחרר אזרח יפני שנעצר בסוריה.

השאלה המעניינת יותר היא מה מניע את הקטארים לנקוט מדיניות כזו של גישור ופשרה. יש לכך הסברים אחדים, שהראשון שבהם מערב אידיאולוגיה וריאל-פוליטיק. המיתוס הלאומי במדינה המפרצית הקטנה, שבה מספר התושבים קטן מ-3 מיליון, הוא היותה "הכעבה של המדוכאים" ³ כלומר, המקום שבו כל עלובי החיים במפרץ יכולים למצוא להם בית. ראיה כזו דוחפת אותה להזמין לשולחן הדיונים העולמי גורמים שקולם לרוב לא נשמע. בשילוב עם התרבות המקומית של משא ומתן, ששורשיה נעוצים במגעים להפסקת האלימות בין השבטים הערביים שפשטו זה על זה לעיתים תכופות, מתקבלת מדיניות של ניסיון לפשר בין כוחות עוצמתיים ובין גורמים חלשים יותר.

בהקשר זה ניתן גם לומר שקטאר הפנימה כי למרות הצהרות המערב נגד שיח עם מחבלים, אין כמעט באירופה או בארה"ב מדינות שלא נזקקו לבסוף לדבר בדרך כלשהי עם ארגוני טרור. בהיעדר יכולת נפשית של מנהיגי המערב ולגיטימציה פנימית למשא ומתן ישיר, הציבה את עצמה

קטאר כגורם מתווך שיכול לעמוד בין הטרוריסטים ובין אנשי המערב.

לכך תורם מאוד הקשר שמטפחת דוחה הן עם גורמים מערביים כמו ארה"ב, הן עם גורמים אחרים באזור כגון איראן, חמאס או טאליבן. זהו יתרון שמאפשר לה גישה נוחה לרבים מהשחקנים הבולטים בסכסוכים אזוריים. בנוסף, מאמצי התיווך, לצד הקשר התכוף והיומיומי שמנהלת דוחה עם כל הצדדים, נותנים לה רלוונטיות בולטת בזירה הבינלאומית, וכן כבוד ויוקרה. הם מניחים לה לפרוץ מהעמדה של מדינה קטנה שלרוב רק זוכה לכתף קרה ממעצמות העולם. הצלחה במשא ומתן, לפיכך, משמעותה שיפור המעמד המדיני של קטאר.

חשוב מכך, קידום הדימוי של קטאר בהקשר זה משתלב היטב עם המהלך הכולל של האמירות לביסוס עוצמה רכה בזירה הבינלאומית [2] מהלך שבין היתר סבב את אירוח המונדיאל ב-2022, את סכומי העתק שהיא משקיעה באקדמיה המערבית ובמיזמי צדקה בעולם הערבי, טיפוח רשת החדשות אלג'זירה שמשמשת לה פה ועוד. כמדינה קטנה, שנקלעה לסכסוך אזורי מתוקשר בעשור שעבר, דימוי חיובי ומועיל הוא כלי עוצמתי שבאמצעותו היא יכולה להגן על עצמה גם מול כוחות עוינים שעדיפים עליה במובנים אחרים.

לכך נוסף גם הממד האישי של שליט קטאר, האמיר שיח' תמים בן חמד אל ת'אני. כשליט אבסולוטי כמעט, הוא אינו מוטרד מהתקוממויות או אתגר להנהגתו. הוא צעיר יחסית (45) ועשיר מאוד, כך שהוא יכול להתמקד בבניית המורשת שלו בזירה העולמית לטווח הארוך.

בסיס לביטחון לאומי

עוצמתה הצבאית של דוחה אינה מספקת כדי להתמודד עם מדינות שכנות גדולות וחזקות ממנה, דוגמת איראן, ערב הסעודית או האמירויות. לפיכך היא משתמשת במעמדה כמתווכת בשביל להפוך את עצמה לנכסית יותר בעיני מדינות העולם, מה שעשוי יום אחד להגן עליה מפני אחת המדינות ששוכנות בסמוך לה. בהקשר זה, התיווך הופך לכלי של ביטחון לאומי בקטאר, לא פחות.

בדומה למדינות אחרות במפרץ הפרסי, עושרה האגדי של דוחה נשען על המשאבים הטבעיים שבשטחה, ובפרט משאבי אנרגיה [2] גז ונפט. כמדינה קטנה בעלת עושר רב, התמ"ג של קטאר מדורג כנראה באזור העשירייה הראשונה בעולם, אולם תלותה בהפקת משאבים אנרגטיים הופכת אותה פגיעה: כל אי יציבות אזורית שתביא לחסימת מצרי הורמוז תיצור טלטלה משמעותית בשוק העולמי, שכמובן גם תפגע בה. לפיכך נאלצת קטאר לנקוט צעדים כדי למנוע את היווצרותם של משברים, במטרה להגן על האינטרסים הלאומיים שלה.

זו גם אולי הסיבה שקטאר מארחת את החיילים האמריקנים במזרח התיכון: זהו משאב רב עוצמה בשטחה, שמעניק לה בפועל ערבויות ביטחוניות משמעותיות נגד פלישה זרה, ומבטיח שיהיה בסמוך לה כוח חמוש זמין לפעולה מיידית לפתיחת המעברים הימיים בעת הצורך.

בנוסף, קטאר פעמים רבות מתערבת בסכסוכים שבהם יש לה אינטרסים עסקיים ומדיניים, או שהיא ממנפת את יוזמות התיווך שלה כדי להגדיל את אפשרויות ההשקעה שלה במקומות אלה. כך למשל, רואנדה ² שהיא כאמור הפטרונית של ארגון המורדים M23 שפועל בקונגו, ושדוחה שלחה את נציגיה לתווך בין הממשלה הקונגולוזית לאנשיו ³ היא מדינה שבה יש לקטארים השקעות נרחבות. היא מחזיקה כמחצית ממניות חברת התעופה ושדה התעופה העיקרי ברואנדה. בנוסף, קטאר מעוניינת לקדם את השקעותיה בקונגו עצמה, ובשנה שעברה הכריזה על הגדלת רשת המיזמים הכלכליים שלה בבירה קינשאסה.

עם איראן קטאר חולקת את שדה הגז פארס דרום, שנחשב לגדול בעולם, והחשש שהרפובליקה האסלאמית תיקלע למלחמה הוא דאגה מתמדת בדוחה. באפגניסטן מבקשת קטאר לקדם רפורמות ולשפר את הממשל שם, וכן להשיג השפעה נרחבת יותר. כמו כן, קטאר קיבלה מהאמריקנים בקשה לשמש כנציגות רשמית שלה במדינה, כך שהאפשרות שלה למנף את המעמד הזה לטובתה ולהמשיך בתיווכים נקודתיים על שחרור אסירים, למשל, מגדילה עוד יותר את ערכה בעיני ארה"ב.

בה בעת, לא הכול קשור דווקא ברצון להרוויח כסף. יש סכסוכים שבהם משמשת דוחה כמתווכת, והם דווקא עולים לה ממון רב. לא פעם קורה שהמתווכים הקטארים מבטיחים לאחד הצדדים בסכסוך סיוע כלכלי, מימון מאמצי שיקום ואפילו תשלום כופר על שחרור חטופים, והכול רק כדי להביא לפתרון מוצלח של המשבר. בעזה, לפי ההערכות, סיפקה קטאר סיוע כלכלי לפקידים המקומיים שהגיע בסיכומו של דבר לכ-1.8 מיליארד דולר.

הנכונות של האמירות להשקיע סכומי כסף לא מבוטלים מדגישה את המחויבות שלה להצלחת התיווך, ומדגימה כיצד היא עשויה לנקוט מאמצים גדולים כדי לבסס את האינטרסים שלה בדרך להגנה על ביטחונה הלאומי. הרי קידום מעמדה בעיני גורמים שונים בעולם דורש ממנה גם כך להשקיע ממון עתק ברשת אלג'זירה, בשיפור הדימוי שלה באקדמיה המערבית ועוד. במצב כזה, מה זה כבר עוד כמה מיליארדי דולרים שיועברו לעזה?

יש לנחישות הקטארית להצלחה בתיווך משמעויות גם לישראל: יש אצלנו כנראה לא מעט אנשים שלא רוצים לראות את המשך המעורבות שלה במגעים העקיפים מול חמאס, על רקע התפקיד הקיצוני שממלאת קטאר בקידום גורמים בעלי השקפת עולם אסלאמית קיצונית. בראייה הישראלית, אי אפשר לעודד ממשלה שאירחה את חמאס והעבירה לו כספים, ואז עוד לתת לה פרס בדמות מעמד יוקרתי של מתווכת ומפשרת.

בה בעת, חשוב להדגיש שישראל גם לא מוצאת כמעט גורם אחר בעל משקל דומה במשא ומתן, שיש לו קשרים לחמאס, לחיזבאללה, לאיראן ובעיקר לארה"ב. כל כמה שלא נרצה, סביר להניח שיהיה לנו קשה לעמעם את האור החיובי שבו תופסת וושינגטון את קטאר. המעמד שלה כ"בעלת ברית מרכזית ואסטרטגית שאינה חברת נאט"ו" לא ניתן לה סתם כך. הוא קשור לשיקולי עלות-תועלת של הממשל האמריקני, ואי אפשר לזלזל בהם. דוחה מארחת את הבסיס

הגדול ביותר של ארה"ב באזור, ולנוכחות האמריקנית שם יש חשיבות גם לביטחון הלאומי של ישראל.

גם החלופות לקטאר לא בהכרח טובות יותר. עם מצרים עוד אפשר איכשהו לחיות כמתווכת, אך אפשרויות אחרות הן רוסיה וטורקיה, למשל, ולא סביר שנאהב גם את המעורבות של ולדימיר פוטין או רג'פ טאיפ ארדואן במגעים עקיפים מול חמאס.

במצב הנוכחי, ישראל צריכה כנראה ללמוד לחיות עם מה שיש. זו לא אפשרות אידיאלית או טובה מאוד, אבל יש כאמור גם גרועות ממנה. לפעמים צריך להסתפק באפשרות רעה, כדי לא להתמודד עם אפשרות גרועה עוד יותר. בנוסף, ניתן לנצל את היתרונות שכן מציע התיווך הקטארי, ולנסות להפיק מהם את המרב – למשל, בכל הקשור לאפשרות לשחרר עוד חטופים מעזה.

במקביל, ישראל יכולה גם לנקוט פעולות אחדות כדי להמעיט את ההשלכות השליליות שבפעילות הקטארית בעתיד. כך למשל, ישראל צריכה להימנע ולחסום כל תפקיד מרכזי ברצועה שדוחה עשויה לרצות למלא "ביום שאחרי", ובכלל להצר את צעדיהם בזירה הפלסטינית. בדומה לצעדים שנעשו כלפי אלג'זירה, יש לפעול נגד שופרות הממשל שמפיצים תעמולה אנטי-ישראלית או פרו-ג'יהאדיסטית.

בשיח עם הממשל האמריקני וגורמים בכירים שם צריכה ישראל להדגיש את ההשפעות הבעייתיות של קטאר, ולהסביר כיצד נראים הדברים מזווית המבט שלנו. בנוסף, עלינו לוודא שהאמריקנים דואגים לסילוק הסופי של נוכחות חמאס מקטאר, ודורשים בדיונים שלהם עם בני השיח שלהם מקטאר לאכוף את התקנות האמריקניות נגד גורמי טרור שמצויים בשטח האמירות.

פורסם במקור ראשון, בתאריך 21 באפריל, 2025